

DET EUROPEISKE FATWARÅDET

Metoderapport til SKUP 2008

Hvilke råd gir muslimske ledere når de snakker til sine egne?

I mars 1997 dannet enn gruppe fremstående muslimske ledere Det europeiske rådet for fatwa og forskning.

Sjeik Yousuf al-Qaradawi ble valgt til leder. En streng islamist, og antagelig den enkeltpersonen som har størst innflytelse blant troende muslimer verden over.

Da rådet hadde vært i arbeid i ti år, kunne fremdeles ingen medier gi noen oversikt over hvordan fatwarådet arbeidet. Enten kjente ikke norske journalister til rådets eksistens, eller så var vi ute av stand til å rapportere om det. Fra starten i 1997 og frem til 8. juni 2007 ble Det europeiske fatwarådet nevnt, i bisetninger, fem ganger i norske medier. (kilde: retriever.no).

Journalist Inger Anne Olsen, A-magasinet

inger.anne.olsen@aftenposten.no

Tlf 99261630

Aftenposten

Postboks 1

0051 Oslo

Reportasje publisert i A-magasinet nr. 23, 8. juni 2007, side 6-14.

Formidlingen av islamsk teori og praksis i norske medier lider under mangel på kunnskap. Med få unntak vet norske journalister lite om hvordan islam er bygget opp. Vi kjenner hverken hverdagslivet eller institusjonene til religiøse muslimer. Vi klarer vi ikke å skille mellom hva som er kultur, og hva som er religion. Vi ser ikke forskjell på strengt dogmatiske – men fredelige – islamister, og radikale islamister som truer demokratiet. Vi skiller knapt mellom sekulære og troende.

Vår rapportering blir i beste fall mangelfull, i verste fall farlig. På den ene siden er vi ikke i stand til å identifisere eventuelle farer i de radikale muslimske miljøene. På den andre siden kan mangelen på kunnskap bidra til å skape gjensidig mistenksomhet, og splid mellom fredelige muslimer og mennesker med annen tro.

Islam blir en stadig viktigere faktor i det norske samfunnet. Det får betydning for hvordan vi lever, hvordan skolepolitikken vår bør være, hvordan vi skal drive sysselsettingspolitikk, når vi skal definere det norske.

Av denne grunn har jeg gjennom flere år arbeidet systematisk for å komme nær de lederne som lyttes til av Europas troende muslimer.

Etter en lang og møysommelig prosess, fikk jeg i mai 2007 adgang til å overvære alle diskusjoner gjennom en hel sesjon i Det europeiske fatwarådet, under ledelse av Yousuf al-Qaradawi.

Det var første gang en journalist slapp til, uten begrensninger.

Møtet fant sted i Sarajevo fra 14. til 20. mai 2007.

8. juni kunne A-magasinet fortelle leserne hvordan Europas mektigste muslimer tenker, og hvilke føringer de legger på dogmatiske muslimer i Norge.

PROBLEMSTILLING:

En fatwa er svar på spørsmål noen har stilt.

Hvilke spørsmål europeiske muslimer stiller, sier mye om livene deres.

Hvilke svar Det europeiske fatwarådet gir, sier mye om europeiske muslimers ledere.

Hvem sitter i Det europeiske fatwarådet?

Hvordan tenker de, og hva slags holdninger har de?

Hvordan arbeider de?

Hva legger de vekt på når den endelige fatwaen skal få sin ordlyd?

Hvilken innflytelse har Det europeiske fatwarådet?

NÅR OG HVORDAN BEGYNTE ARBEIDET

Ideen om å nærme meg Det europeiske fatwarådet, oppsto pinsen 2002, på helgeseminarer Rabitah-moskeen i Oslo arrangerer i pinsen hvert år. Dette seminaret byr på tunge, dogmatiske foredragsholdere fra alle deler av den islamske verden, og samler flere hundre norske og svenske muslimer.

Foredragene holdes på engelsk, arabisk eller kurdisk, og er åpne for alle. Under seminaret ble Det europeiske fatwarådet nevnt flere ganger.

Jeg begynte så smått å lete etter informasjon om rådet, og etter fatwaene de ga. Da jeg forsto at rådet hadde faste sesjoner, ønsket jeg å rapportere for Aftenposten fra innsiden av Fatwarådet. Hensikten var å finne ut hvordan de tenkte, hvordan de arbeidet, og hvilken innflytelse de hadde.

METODE

Jeg har hele tiden jobbet alene med saken. Jeg har konsentrert meg om å sjekke fatwarådets nettsider, nesten daglig over flere år.

Samtidig har jeg intensivt arbeidet med å skolere meg selv, og knytte kontakter i muslimske miljøer. Jeg har holdt meg oppdatert på ny litteratur om islam. Jeg har oppsøkt moskeer, og brukt kvelder og frihelger til å delta på møter og seminarer i muslimske trossamfunn.

Pressen oppsøker muslimske miljøer først og fremst i forbindelse mellom konflikt mellom storsamfunnet og den religiøse minoriteten. Da møter vi stengte dører, enda mer i minoritetsmiljøer enn i tradisjonelt norske miljøer. Hvis vi i tillegg ikke har gode kontakter fra før, blir vår rapportering ofte av liten interesse.

Jeg skrev min første sak om muslimer i 1976, som journalist i tidsskriftet Sirene. Siden fatwaen mot Salman Rushdie i 1989, har jeg hatt et særlig fokus mot islam, og har forsøkt å tilegne meg så mye teoretisk kunnskap som mulig. Siden 1994 har jeg gjennomført en rekke studieopphold i muslimske land, for å lære om muslimers dagligliv i praksis. Oppholdene har vært finansiert dels av Aftenpostens egne stipendordninger, dels som individuelle STUP-stipender. Gjennom disse stipendene har jeg særlig lagt vekt på å lære å omgås, forstå og snakke med muslimer i forskjellige deler av den muslimske verden. Hensikten har hele tiden vært å kunne rapportere best mulig som journalist, fra disse miljøene. Tre semestre har jeg også deltatt på kurs i moskeen The Islamic Movement i Oslo, for å lære om språk, religion og samfunn.

FØRST: KARTLEGGING AV FATWAER

Man skulle tro at rådets fatwaer var lett tilgjengelig for de troende. Slik er det ikke. Fatwarådet har sete i Dublin. Medlemmenes arbeid er frivillig og ubetalt, sekretariatet består for det meste av en generalsekretær og en sekretær. Fatwaene som vedtas – en gang i året – spres til de troende først og fremst via rådets egne medlemmer i de forskjellige land. Rådets språk er arabisk, og driver en relativt velfungerende nettside på arabisk (www.e-cfr.org). På denne siden finnes også en lenke til rådets engelske side. Men den engelske lenken er nesten aldri i live. Bare helt sporadisk blir den aktivert. Men NÅR lenken virker, gir den tilgang til mengder av informasjon. Blant annet et rikholdig arkiv over fatwaer utstedt av rådet, og referat fra tidligere møter.

I 2004 begynte jeg å lete etter fatwaer fra rådet.

Sommeren 2005 gikk jeg over til å sjekke systematisk om rådets engelske side var oppe. Jeg gjorde det til en vane å starte dagen, på jobb eller hjemme, med å gå inn på den arabiske nettsiden, og sjekke om den engelske lenken var aktiv. Hvis den en sjelden gang virket, gikk jeg systematisk gjennom fatwaene som var lagt ut, og lastet dem ned. Sommeren 2006, etter vel ett år med denne søkerutinen, satt jeg med 155 sider med fatwaer, på engelsk. Fatwaene dekket de fleste av rådets møter tilbake til mai 1999, og ga dogmatiske svar på europeiske muslimers spørsmål om alt fra påkledning, giftemål og seksualliv, til omgang med ikke-troende, arbeidsliv, helse og utdanning.

KARTLEGGING AV MEDLEMMENE

Samtidig som at jeg lette etter fatwaer, begynte jeg å kartlegge de 33 medlemmene av rådet. Alle har tung religiøs skolering, men opplysninger om disse er ofte bare tilgjengelig på arabisk. Mange av medlemmene er også akademikere, med doktorgrader fra europeiske universiteter.

Underveis i arbeidet la Wikipedia ut en liste over rådets medlemmer, men den samsvarte ikke med medlemslisten på rådets egne nettsteder. Noen av medlemmene var søkbare på Google, men i mange tilfeller var det usikkert hvor korrekt informasjonen om den enkelte egentlig var. Jeg fikk god hjelp til å identifisere medlemmene, deres tilhørighet og deres holdninger fra førsteamanuensis Kari Vogt ved UiO, doktorgradsstipendiat Lena Larsen ved Oslokoalisjonen for tros- og livssynsfrihet og imam Mehboob ur-Rehman ved Islamic Cultural Center.

Etter hvert fikk jeg også hjelp gjennom e-postutveksling med flere islamvitere, særlig professor Sukrija Ramic, Head of the Religious Studies Department, Zenica, Bosnia, professor Pieter Sjord van Koningsveld, Department of History of Religions, Leiden og sjeik Abdullah Aljudai, rådgiver for Leeds Central Mosque.

Å OPPNÅ KONTAKT

Mehboob ur-Rehman er Norges eneste medlem i fatwarådet. Han har knapt noen stor innflytelse der. Akademisk sett er han en av rådets lettvektene, han er også det eneste av rådsmedlemmene som følger reformatoren Mawdudi.

Men det virket likevel naturlig å be om en invitasjon gjennom ham.

Kommunikasjon med norske imamer fungerer best ansikt til ansikt, og uten avtaler. I tillegg kan ting ta utrolig lang tid.

I juni 2006, like etter at fatwarådet hadde hatt sitt årlige møte, mens det fremdeles var 11 måneder igjen til neste møte, dro jeg på uanmeldt besøk til Islamic Cultural Center. ur-Rehman var ikke tilstede. Det var han heller ikke neste gang. Men ved tredje besøk, 13. juni 2006, møtte jeg ham, og la frem mitt ærend:

Om jeg selv, sammen med fotograf og tolk, kunne få være til stede ved den neste sesjonen i fatwarådet. Jeg forklarte hvordan jeg hadde arbeidet for å sikre meg innsikt i rådets arbeide, så langt.

ur-Rehman er en vennlig mann, og han sa straks ja. Han ba meg også sende ham en skriftlig forespørsel.

Jeg var positivt overrasket over hans raske ”ja”, men var langt fra sikker på om det var annet enn en høflighetsfrase.

Utover høsten skrev jeg en rekke brev til ur-Rehman, for å orientere ham om hvem som skulle være fotograf, og sikre meg at også fotografen ville få adgang. Deretter for å orientere om hvem som skulle være tolk, og sikre meg at også tolken ville få adgang.

Jeg fikk aldri noe svar på brevene. Han var også vanskelig å få tak i på telefonen. Da vinteren kom, dro han på et langvarig opphold til Mekka, i forbindelse med pilegrimsreisen (hajj). Først i begynnelsen av mars 2007 fikk jeg igjen kontakt med ham.

ur-Rehman ba meg sende en forespørsel på fax til rådets generalsekretær, Hussein Halawa i Dublin.

Selv å skaffe faxnummeret, skulle by på problemer. ur-Rehman hadde ikke nummeret. Rådets nettsider lå nede, og rådet de hadde ingen fungerende e-post.

Gjennom Lena Larsen, som tar doktorgrad på rådets arbeids, fikk jeg til slutt tak i faxnummeret, og 12. mars 2007 sendte jeg en fax til generalsekretæren. I faxen presenterte jeg meg selv, fotografen og tolken, fortalte hvordan vi tenkte å arbeide, og hva vi håpet å få til. Jeg ba – med overlegg – ikke om tilgang til alle rådets diskusjoner. Jeg tenkte å ta det smått om senn.

Etter 15 dagers taushet fikk jeg en fax tilbake: Vi var velkomne.

Kari Vogt har tidligere vært til stede ved et av fatwarådets møter, som forsker, og Lena Larsen har vært til stede ved flere møter, som doktorgradsstipendiat. Begge var villige til å fortelle meg om sine erfaringer. Lena Larsen kunne fortelle i detalj hvordan møtene forløper. Men fra fatwarådet selv, var det umulig å få flere opplysninger enn sted og tid for neste møte.

Da fatwarådets sesjon i 2007 nærmet seg, visste jeg derofr bare at vi skulle være i Sarajevo fra 14 til 20 mai. Det var umulig å få oversendt programmet, og heller ikke hvor møtet skulle holdes, eller hvor rådsmedlemmene skulle bo.

Flere telefoner til sekretariatet i Dublin ga ikke svar på dette.

Vi bestilte tre flybilletter uten å vite hvor vi skulle bo.

Kort tid før møtet begynte klarte tolken, etter utallige telefoner, å få navnet på hotellet.

Da vi dro til Sarajevo, visste vi fremdeles ingenting om programmet.

SPRÅKET

Fatwarådets møter, alle debatter og alle vedtak foregår på arabisk. Jeg behersker ikke arabisk. Og jeg ønsket ikke å være i hendene på kildene, ved å la rådsmedlemmer tolke for meg. Min redaktør sa allerede sommeren 2006 ja til at vi kunne ha med vår egen tolk, hjemmefra. Jeg anså det viktig å opplyse fatwarådet om dette fra starten, for å underbygge vår seriøsitet.

Før avreise gikk fotografen, tolken og jeg i detalj gjennom hvordan vi skulle arbeide. Tolken skulle være til stede ved alle møter, og gi en slags skriftlig simultantolkning, ved å skrive rett inn på laptopen. Fra før har jeg god erfaring med denne formen for tolkning. På den måten kunne jeg følge møtet, ved å lese hva som ble sagt, gjøre mine egne notater underveis, og stille spørsmål på mye tryggere grunnlag enn det muntlig tolkning ville gi. Tolken skulle tolke også ved de intervjuene som måtte foregå på arabisk, og ved småsnakk i pausene.

Språket bød derfor på få problemer, selv om arabisk er et språk som kan by på tvetydigheter.

Et par ganger var tolken usikker på den nøyaktige meningen av et utsagn. Vi dobbeltsjekket med den nederlandske professoren P.S. van Koningsveld, som fulgte hele møtet, og som snakker flytende arabisk. Det viste seg hver gang at vår tolk hadde oppfattet ting på samme måte som Koningsveld.

Jeg tok også opp alle foredragene og diskusjonene på hele sesjonen på minidisk.

MØTET

Ankomstdagen i Sarajevo lå vi svært lavt. Vi ble tatt imot med vennlighet, men de aller fleste rådsmedlemmene virker svært tilbakeholdne og avmålte.

Vi la vekt på å være til stede overalt. Ved uformelle samtaler i pausene, ved organisert samvær, ved måltidene.

I begynnelsen stilte jeg nesten ingen spørsmål, og fotografen tok ingen bilder. Vi ville gi medlemmene tid til å bli vant til at vi var der.

Dag nummer to, da selve diskusjonene skulle starte, var vi usikre på om vi ville bli vist ut av konferanserommet.

Vi valgte å ikke spørre, bare være til stede.

Metoden virket. Ingen ba oss forlate salen.

Vi fulgte samme metode hele uken:

Være til stede absolutt hele tiden. Følge alle diskusjoner. Ligge lavt, men øke aktiviteten jevnt. Henge oss på ekskursjoner, enten vi ble invitert eller ikke. Avstå fra umuslimske drinker i baren om kvelden.

Rådet hadde 18-timers dager hele uken. Det samme hadde vi.

Vi møtte aldri noen fiendtlighet, og etter hvert tødde rådsmedlemmene opp. Stadig flere av dem henvendte seg til oss, stadig flere kom for å spise sammen med oss, eller snakke med oss i pausene. Vi slapp å snike oss med når rådet skulle på tur, de ba oss med, og ventet på oss, om vi ikke sto klar da bussen skulle hjem.

Forespørslser om samtaler og intervjuer ble imøtekommet av alle unntatt rådets leder, Yusuf al-Qaradawi. Han var da 81 år gammel, med skrantende helse, og fullt program fra tidlig morgen til midnatt.

Fotografen gjorde en formidabel jobb med bli fortrolig med rådsmedlemmene, slik at de etter hvert lot seg fotografere i alle situasjoner – flere av medlemmene tilhører trosretninger som sier at mennesker ikke skal avbildes.

De siste par dagene var der ingen av dem som unndro seg å bli tatt bilde av.

Den første dagen var der ingen annen presse til stede. Etter hver kom en stringer fra al-Jazeera, en journalist fra en bosnisk, muslimsk avis, og en stringer fra Reuters.

Flere ganger ble de andre journalistene og fotografene bedt om å forlate møtet i perioder, når fatwaene skulle snekres sammen.

Vi ble sittende, og ingen ba oss gå.

Etter en uke hadde oppnådd vi en unik innsikt i fatwarådets måte å tenke og arbeide på.

KILDER

Alle mine kilder har vært åpne, både under forberedelsene og gjennomføringen av reportasjen.

De viktigste blant disse er:

www.e-cfr.org (nettstedet til Det europeiske fatwarådet).

Doktorgradsstipendiat Lena Larsen, Oslokoalisjonen for tros- og livssynsfrihet.

Førsteamanuensis Kari Vogt, IKOS, UiO.

Dr. Maurits Berger, Clingendael Institute of International relations i den Haag.

Professor Olivier Roy, professor ved School for Advanced studies of the Social Sciences, Paris.

Professor Sukrija Ramic, Head of the Religious Studies Department, Zenica, Bosnia.

Professor Pieter Sjord van Koningsveld, Department of History of Religions, Leiden.

Abdullah Aljudai, rådgiver for Leeds Central Mosque, tidligere generalsekretær i Det europeiske fatwarådet.

Mohamed Almansoori, Chairman of Jurists Association, United Arab Emirates.

Imam Mehboob Ur-Rehman, Islamic Cultural Center, Oslo, og medlem av Det europeiske fatwarådet.

TIDSBRUK

Korte perioder (fra 5 til 30 min) nesten daglig fra sommeren 2005 til våren 2007, til sjekking på nettet. Etter hvert også til telefoner og brevskrivning.

Flere kvelder og helger på møter i forskjellige moskeer.

De fire siste ukene arbeidet jeg på full tid med prosjektet:

De to siste ukene før Fatwarådets møte, under selve møtet, og en uke etterpå, med utskrivningen.

KONSEKVENSER

En ukjent maktfaktor er trukket frem i lyset, og den norske offentligheten har fått mulighet til å se hvordan fatwarådet tenker og arbeider.

Mens rådet ble nevnt fem ganger gjennom de første ti årene det eksisterte (retriever.no), er det nevnt 283 ganger de første syv månedene etter at A-magasinet reportasje sto på trykk.

Vi vet nå hvem som sitter i rådet, vi vet en del om hvordan de tenker, og vi vet også hvilken betydning rådet har for dogmatiske, norske muslimer.

Da norske muslimer tidligere har bedt fatwarådet om å vedta en fatwa i en spesiell sak, har det ikke vært av interesse for majoritetsbefolkningen.

Men da Islamsk Råd Norge før jul bestemte seg for å spørre Det europeiske fatwarådet om hva slags holdning muslimer skal ha til homofili, ble det referert i alle kanaler.

Islam er blitt en del av Norge. Selv om Fatwarådet ønsker å nå alle europeiske muslimer, er det i praksis den arabiskspråklige gruppen de først og fremst når frem til. Dette er en gruppe som har vokst raskt i Norge, de siste årene.

Derfor vil Det europeiske fatwarådet få stadig større innflytelse, også blant norske muslimer. Uansett hvilket ståsted man har, er det viktig for storsamfunnet å ha metoder og kanaler for å få vite hva de religiøse lederne sier og gjør.

Etter at reportasjen om fatwarådet sto på trykk, har jeg opplevd flere ganger at muslimske ledere som tidligere unndro seg kontakt, nå er villige til å la seg intervju.

Det gjelder også rådets leder Yusuf al-Qaradawi, hatet og elsket, nå 82 år gammel, som svært sjelden gir intervjuer til vestlige medier.

VEDLEGG:

A-magasinet reportasje 8. juni 2007, side 1 og sidene 6-14, i pdf-format.